

кие факторы, как морфологический уровень, наличие/отсутствие сложных грамматических и синтаксических конструкций, многоаспектность лексической структуры данного текста, отображение в этой структуре разного рода информации – энциклопедической, научной, культурологической, лингвистической.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ

1. Текст. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.И. Ярцева. М.: Научное изд-во «Большая российская энциклопедия», 2002, С. 507.
2. Crystal D. Internet Linguistics: a Student Guide. London, NY, Routledge, 2011. 179 p.
3. Balakina, J. Anglicisms in Russian and German Blogs / J. Balakina. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2011. – 262 p.
4. Балакина Ю.В. Электронный текст – принципиально новый тип текста? // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 2, Языкозн. 2016. Т. 15. №3. С. 17-27. <https://doi.org/10.15688/jvolsu.2.2016.3.2>.
5. ГОСТ Р 52292-2004: Информационная технология. Электронный обмен информацией. Термины и определения – Терминология ГОСТ Р 52292 2004: Информационная технология. Электронный обмен информацией. Словарь-справочник терминов нормативно-технической документации
6. Барт Р. Текстовый анализ / Р. Барт // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. IX: Лингвостилистика. – М.: Прогресс, 1980. – С. 307–312.
7. Олешко Т.В. Креолизованные тексты, их применение при обучении иностранных учащихся на предвузовском этапе: опыт и перспективы /Т.В. Олешко, В.И. Саямова, А.В. Дорофеев // Научный журнал “European Social Science Journal” («Европейский журнал социальных наук», №4, 2018, Изд-во «Международный исследовательский институт», Москва, С. 291-299.
8. Чеснокова И.А. Особенности устной/письменной речи в электронном письме // Вестник Бурятского государственного университета. – 2011. – № 11. – С. 132–135.
9. Завьялова З.С. Коммуникативные трансформации социальных медиа / З.С. Завьялова, И.В. Кондратьева, Е.В. Гиниятова, Э.К. Дикин // Известия Томского политехнического университета. Социально-гуманитарные технологии. – 2014. – № 6. – С. 87–93.

ПРАГМАТИЧНАЯ АКЦЕНТУАЦЫЯ Ў СІНТАКСІЧНЫХ ДЭРЫВАТАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

PRAGMATIC ACCENTUATION IN SYNTACTIC DERIVATIVES OF BELARUSIAN LANGUAGE

Н.У. Чайка

N.V. Chaika

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка,
Мінск, Беларусь, natusia12@tut.by
Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank,
Minsk, Belarus, natusia12@tut.by

Статья посвящена изучению ключевых тенденций в синтаксической системе современного белорусского языка – прагматической акцентуа-

ции в синтаксических структурах, актуализации высказывания или его части в синтаксических дериватах белорусского языка. В современном мире необходимость информационного акцентирования и аналитизма продуцирует большое количество синтаксических дериватов – конструкций эллиптических, неполных, редуцированных, с имплицитной семантикой. В статье рассматривается синтаксическая репрезентация прагматической акцентуации высказывания в структурно-синтаксических модификациях – конструкциях эллиптических, неполных, редуцированных. Представлены способы выделения важной информации, которые способствуют динамическому развитию синтаксических единиц и их коммуникативному усовершенствованию.

Ключевые слова: прагматическая акцентуация высказывания; эллиптические предложения; неполные предложения; конструкции с синтаксической редукцией; синтаксическая деривация.

The article is devoted to the study of key trends in the syntactic system of the modern Belarusian language – pragmatic accentuation in syntactic structures, actualization of an utterance or its part in syntactic derivatives of the Belarusian language. In the modern world, the need for informational emphasis and analyticism produces a large number of syntactic derivatives such as elliptical, incomplete, reduced constructions, and constructions with implicit semantics. The article considers the syntactic representation of the pragmatic accentuation of the utterance in structural and syntactic modifications – elliptical, incomplete, reduced constructions. The ways of highlighting important information that contribute to the dynamic development of syntactic units and their communicative improvement are presented.

Keywords: pragmatic accentuation of utterance; elliptical sentences; incomplete sentences; constructions with syntactic reduction; syntactic derivation.

Сінтаксічныя сістэмы моў свету пастаянна развіваюцца і ўдасканальваюцца, што спрыяе развіццю сучасных тэндэнцый – актуалізацыі пэўнай інфармацыі, эканоміі моўных сродкаў і тэндэнцый да аналітызму. Названыя фактары абумоўліваюць шырокае функцыянаванне структурна-сінтаксічных мадыфікацый – канструкцый няпоўных, эліптычных, вытворных, рэдукаваных, парцэляваных і сегментаваных, а таксама з імпліцытнай семантыкай. Нейтралізацыя сінтаксічных сувязей і адносін і скарачэнне памеру выказванняў у сінтаксічных сістэмах моў свету спрыяе таму, што канструкцыі набываюць фрагментарны характар, а прэдыкатыўнасць выражаецца нетыповымі сродкамі – сродкамі кантэксту або імпліцытна. Нефарматныя спосабы выражэння прагматычных і граматычных значэнняў, безумоўна, выклікаюць цікавасць даследчыкаў.

Даследаванне прагматычнага патэнцыялу і акцэнтавання вывучалася ў межах розных сінтаксічных школ і напрамкаў – структурна-семантычнага (Дж. Арма, А. В. Грудзева і інш. [1–2]), тыпалагічнага (П. А. Лекант, Г. А. Золатава і інш. [3–4]), функцыяналь-

нага (З. Выхадзілава і інш. [5]). Нягледзячы на значную колькасць прац па актуальных працэсах у сінтаксічных сістэмах розных моў, на беларускамоўным матэрыяле падобныя даследаванні не праводзіліся. Актуальнасць такога аналізу абумоўлена неабходнасцю выявіць прагматычны патэнцыял камунікатыўнага акцэнтавання ў сінтаксічных дэрыватах і ўпарадкаваць іх з улікам камунікатыўна-прагматычных функцый.

Прагматычная акцэнтуацыя найбольш выразна рэпрэзентуецца фактарамі эканоміі выказвання і яго дыстынктнасці. Тэндэнцыя да *эканамічнасці* з'яўляецца фундаментальным законам, які істотна змяняе сінтаксічнае аблічча любой мовы. Разнастайнасць праяў дадзенай тэндэнцыі патрабуе ўпарадкавання сінтаксічных адзінак на аснове адпаведных параметраў. Закон *эканоміі* моўных сродкаў прадудыцуе вялікую колькасць сінтаксічных канструкцый, сярод якіх выдзяляюцца *няпоўныя і эліптычныя*.

Сінтаксічная *непаўната* абумоўлена тэндэнцыяй мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў да дэялагічнасці, стварэння эфекту адваротнай сувязі, рэалізацыі экспрэсіўнага патэнцыялу сінтаксічных адзінак. На сённяшні дзень рэпрэзентатыўнымі фактарамі эканамічнасці выказвання выступаюць пропуск і замяшчэнне. Сінтаксічная непаўната базіруецца пераважна на дзвюх аперацыях – пропуску і замяшчэнні. Прапускацца ў няпоўных канструкцыях можа любы кампанент – суб'ектнага або прэдыкатнага тыпу: *У душы, як Божы знак, // – Хата... Канюшына... Жыта... // Бульба... Бусел... Шпак... // Мроя... Хлопец закаханы... // Цемра... Шлях дамоў... (Л. Дайнека); Г а н н а. Бубніш нешта сам сабе... Маліўся, ці што? В а с і л ь. Размаўляў... з Сонцам... (А. Дударэў). Узнаўляюцца апушчаныя кампаненты з кантэксту: Б а б у л я. Усё хоча жыць, дзіцятка. І сонца ў небе, і дуб у полі, і казурка ў жыце. Асот – таксама... Хай бы і жыў, толькі нам не шкодзіў (Г. Каржанеўская) або з дапамогай моўнай сітуацыі: В е р а (паказваючы на Тулягу, які ўвайшоў). А вось яшчэ адзін шанюўны далакоп. Што з вамі, Мікіта Сьмонавіч? Чым вы так усхваляваны? (К. Крапіва).*

Сінтаксічная непаўната прадвызначае аналітызм пры кампенсацыі сэнсу выказвання, паколькі няпоўныя канструкцыі не ўтвараюць асобнага структурнага тыпу, а ўваходзяць у агульную парадыгму сказа разам з іншымі структурна-сінтаксічнымі мадыфікацыямі. Пропуск члена можа назірацца ў структуры простага двухсастаўнага сказа: *Кольшаў стайць заду вежы, трымаючы ў руцэ аўтамат. Каля яго некалькі аўтаматчыкаў (І. Мележ), аднасатаўнага: Заушніцы, пэрлы на іх зіхацяць, такія, як болей ні ў кога, так ў Полацку ўмеюць красу*

вырабляць майстры рамяства залатога (Л. Геніюш) і складанага: *Было неба то сіняе, то ружовае, // А над ім малая хатка рыбака. // І было, як неба, возера шырокае, // Шумела там заўсёды асака* (М. Танк).

Аналітызм няпоўных канструкцый прадвызначае і спрашчэнне – нейтралізацыю сінтаксічных сувязей і адносін. Пры пропуску галоўных членаў сказа паміж матэрыяльна выражаным і апушчаным членам сказа захоўваюцца прэдыкатыўныя адносіны: *Жывіца то радаваўся, то гарававу. Убачыў патантанае жыта, падбег туды, пахадзіў... – Ай-ой, колькі жыта здрасавана!* (І. Мележ). Матэрыяльна выражаныя даданыя члены сказа ўказваюць на розныя віды падпарадкавальнай сінтаксічнай сувязі, а значыць на дзеяслоўнае кіраванне імі: *Трое маіх сяброў ідуць па белаі нерушы, і ланцужкі іх слядоў абрываюцца. Спачатку за адным, потым за другім, потым за трэцім* (У. Арлоў).

Аналітычны характар няпоўных канструкцый набываюць за кошт пропуску кампанента з наступным узнёўленнем яго з кантэксту. Часцей за ўсё назіраецца дубліраванне апушчанага кампанента: *Б у с ь к о. Ты, Хведзька, Хведар Паулавіч, будзеш намі кіраваць, а мы – другімі!.. Пад тваім кіраўніцтвам. Будзем выконваць тваю жалезную волю і ўказанні* (А. Макаёнак) і ў няпоўных сказах у структуры дыялагічнага адзінства: *– Хто вядзе роту? – перамагаючы боль запытаў ён. – Дрозд* (І. Мележ). Больш глыбокі аналітызм назіраецца ў сітуацыйных канструкцыях, дзе маркіроўка зместу сказа ажыццяўляецца на аснове семантычнага ўзаемадзеяння кампанентаў: *Н е з н а ё м а я ж а н ч ы н а. (Падыходзіць да кабінета і намерваецца пастукаць. Дзверы адчыняюцца і высоўваецца Гарлахвацкі.) Можна, таварыш дырэктар? У вас, казалі, для машыністкі работа ёсць?* (К. Крапіва). У сітуацыйных няпоўных сказах адсутнічае паўтор апушчанага кампанента.

Як паказала даследаванне, найбольш значымі фактарамі прагматычнай акцэнтацыі сінтаксічных працэсаў выступаюць тэндэнцыя да эканамічнасці і дыстынктнасць выказвання. Эканамічнасць выказвання прадудыцуе функцыянаванне значнай колькасці няпоўных і эліптычных канструкцый. Падобныя з’явы выкліканы, як правіла, тэндэнцыяй тэкстаў да дыялагічнасці, стварэння эфекту адваротнай сувязі, рэалізацыі экспрэсіўнага патэнцыялу сінтаксічных адзінак. Пропуск і замяшчэнне – дзве асноўныя тэндэнцыі, якія вызначаюць структурна-сінтаксічную тыпалогію няпоўных і эліптычных канструкцый – іх будову, сэнсавае напэўненне і спосабы ўзнёўлення апушчанага кампанента. Дыстынктнасць выказвання таксама вызначае функцыянаванне значнай колькасці структурна-сінтаксічных мадыфікацый – парцэляцыі і сегментацыі і іх структурных

разнавіднасцей. Асобныя сегменты маўлення характарызуюцца выдзяленнем пэўнай інфармацыі, а значыць і яе актуалізацыяй. Відавы клас названых канструкцый дастаткова разнастайны – гэта ўсе функцыянальныя тыпы членаў сказа, частак даданага сказа і цэласныя тэкставыя сегменты. Падобныя аперацыі надаюць інфармацыйную дакладнасць і лаканічнасць паведамленню або яго фрагменту.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Harma J. Sur l'omission du verbe et sa recuperabilité en français // Actes du 9e Congrès des romanistes scandinaves / Helsinki, 13–17 aout 1984. Helsinki, 1986. P. 135–146.
2. Грудева Е. В. Избыточность и эллипсис в русском письменном тексте. Череповец: Черепов. гос. ун-т, 2007. 251 с.
3. Лекант П. А. К проблеме неполных предложений в русском языке // Учен. зап. / Моск. обл. пед. ин-т. М., 1963. Т. 139, вып. 9: Русский язык и литература. С. 43–49.
4. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского. М.: Наука, 1982. 368 с.
5. Vychodilová Z. Elipsa jako jeden ze způsobu neexplicitního vyjadřování obsahových prvků v jazyce. Olomouc : [s.n.], 1988. 231 s.

ПУНКТУАЦЫЙНЫ ЎЗРОВЕНЬ КАМУНІКАТЫЎНА-ПРАГМАТЫЧНАГА ПАТЭНЦЫЯЛУ МАСТАЦКАГА ПРАЗАІЧНАГА ТЭКСТУ

PUNCTUATION LEVEL OF COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC POTENTIAL OF AN LITERARY PROSE TEXT

В.М. Шаршнёва

V. Sharshniova

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова,
Магілёў, Беларусь, shershnyova@msu.by
Mogilev State A.A. Kuleshov University,
Mogilev, Belarus, shershnyova@msu.by

У артыкуле ідзе гаворка пра ролю пунктуацыйных сродкаў ва ўзмацненні камунікатыўна-прагматычнага патэнцыялу мастацкага тэксту. Абгрунтоўваецца роля пунктуацыі для сувязі паміж элементамі выказвання і для выражэння імпліцытнага зместу. Ілюстрацыйна пацвярджаецца, што для стварэння экспрэсіі і падтэксту ў сучаснай мастацкай літаратуры выкарыстоўваюцца не толькі ўзаемазамены традыцыйных знакаў прыпынку, але і іх спецыфічныя, аказіянальныя, камбінацыі або нават поўная ці частковая адсутнасць.

Ключавыя словы: камунікатыўна-прагматычны патэнцыял; прагматычны; пунктуацыйны ўзровень; мастацкі тэкст; імпліцытны.